
Otwarta nauka: prawo autorskie i wolne licencje

Autorzy:
Ewa Majdecka
Katarzyna Strycharz

Współpraca: Natalia Mileszyk, Piotr Kępski
Korekta: Marcin Grabski, mesem.pl

Opracowanie graficzne: RZECZYOBRAZKOWE

Warszawa, 2018

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa, pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów i Fundacji Centrum Cyfrowe. Pełna treść licencji jest dostępna na stronie internetowej: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>. Zezwala się na dowolne wykorzystywanie treści publikacji pod warunkiem wskazania autorów i podania informacji o licencji.

Publikacja jest dostępna w sieci pod adresem:
<https://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/otwarta-nauka-prawo-autorskie-i-wolne-licencje>

Broszura powstała w ramach szkolenia „Prawo autorskie i wolne licencje w otwartej nauce”, które odbyło się 8 i 14 grudnia 2017 roku w Warszawie.

Szkolenia i broszura zostały sfinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

I Spis treści

- 5 | **Wstęp**
- 6 | **Podstawy prawa autorskiego w otwartej nauce**
  - Utwór | 6
  - Prawa twórcy | 7
  - Licencje i przekazywanie praw | 8
  - Utwory pracownicze i pracownicze utwory naukowe | 8
  - Czas trwania praw autorskich | 9
  - Dozwolony użytek w nauce | 10
- 12 | **Licencje Creative Commons w nauce**
  - Mechanizm Creative Commons Zero – Przekazanie do Domeny Publicznej (CC O) | 13
  - Otwarte licencje Creative Commons | 14
- 15 | **Wydawcy i czasopisma naukowe – zagadnienia prawne**
  - Otwarty dostęp (open access) | 15
  - Modele *open access* ze względu na prawo do ponownego wykorzystania | 16
    - Gratis open access* | 16
    - Libre open access* | 16
  - Modele *open access* ze względu na sposób publikacji | 16
    - Złota droga otwartego dostępu | 16
    - Zielona droga otwartego dostępu (samodeponowanie – *self-archiving*) | 17
  - Preprint* i *postprint* | 17
  - SHERPA/RoMEO | 17
  - Indeksowanie czasopism w Directory of Open Access Journals (DOAJ) – wymagania dla czasopism | 18
- 20 | **Otwieranie danych badawczych w zarysie**
  - Program Horyzont 2020, plan zarządzania danymi i zasada FAIR | 20
  - Otwarty dostęp do publikacji naukowych – odpowiedzi na niektóre często zadawane pytania | 21
- Bibliografia | 26

I Wstęp

Otwarty dostęp (*open access*) dotyczy udostępniania bez barier finansowych, technologicznych i prawnych publikacji naukowych powstałych dzięki finansowaniu ze środków publicznych w celu umożliwienia ich wykorzystania przez naukowców, studentów, przedsiębiorców i całe społeczeństwo. Ruch Open Access upowszechnił się na świecie pod koniec XX wieku i od kilkunastu lat dynamicznie się rozwija. Istnieje wiele dobrych praktyk w tym zakresie – polityki otwartego dostępu przyjęło wiele czołowych instytucji badawczych lub finansujących badania na świecie, na przykład Uniwersytet Harvarda, Uniwersytet Cambridge, Brytyjska Rada Badań (Research Councils UK), Komisja Europejska w ramach programu Horyzont 2020, Narodowe Instytuty Zdrowia w Stanach Zjednoczonych, Fundacja Wellcome Trust, Fundacja Billa i Melindy Gatesów, i setki innych organizacji. Popularność otwartego dostępu rośnie również w Polsce – dzięki działaniom samych naukowców, bibliotek naukowych, Koalicji Otwartej Edukacji, Obywateli Nauki, Platformy Otwartej Nauki i innych podmiotów. Otwarty dostęp jest również popierany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), które w październiku 2015 roku przyjęło *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*. Dokument zawiera rekomendacje dla jednostek naukowych, uczelni, naukowców oraz podmiotów finansujących badania (Narodowe Centrum Nauki, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju). Zalecane jest między innymi przyjmowanie polityk otwartego dostępu przez uczelnie i jednostki naukowe, tworzenie otwartych repozytoriów, otwieranie doktoratów, przechodzenie czasopism naukowych na modele otwarte, organizowanie działań informacyjnych na temat otwartego dostępu.

Coraz więcej polskich czasopism naukowych funkcjonuje w modelu otwartym – otwiera dostęp do artykułów z chwilą publikacji lub po upływie tak zwanego embarga czasowego. Jednocześnie jednak wiedza na temat otwartego dostępu w polskim środowisku naukowym jest wciąż niewystarczająco ugruntowana i usystematyzowana. Istnieje nadal wiele mitów dotyczących otwartego dostępu, których źródłem bywa brak pogłębionej wiedzy lub brak praktycznych wskazówek, jak stosować zasady otwartego dostępu. Podstawową zasadą otwartego dostępu jest udostępnianie publikacji w wersji cyfrowej w internecie z poszanowaniem praw autorskich. Oznacza to zwrócenie uwagi na szczególną rolę wolnych licencji prawnautorskich we wdrażaniu modelu otwartego dostępu (szczególnie licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa). Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom środowiska naukowego, bibliotekarzy i popularyzatorów otwartego dostępu, przygotowaliśmy niniejszą broszurę, która przystępnie prezentuje najważniejsze pojęcia z zakresu otwartego dostępu, praw autorskich, licencji Creative Commons, złotej i zielonej drogi otwartego dostępu, danych badawczych, a także informacje dotyczące innych ważnych zagadnień. Publikacja powstała dzięki finansowaniu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w związku ze szkoleniami na temat praw autorskich i wolnych licencji, które zostały zorganizowane i przeprowadzone w grudniu 2017 roku.

Publikacja realizuje zasady otwartości i jest dostępna na wolnej licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa. Oznacza to, że można ją między innymi kopiować, przekazywać, tworzyć na jej podstawie utwory zależne – pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Zachęcamy do lektury i dzielenia się treścią publikacji ze współpracownikami. Wierzymy, że w ten sposób wszyscy będziemy przyczyniać się do popularyzacji otwartego dostępu, pogłębiania wiedzy na ten temat i stosowania przez naukowców oraz instytucje badawcze i akademickie zasad publikowania w modelu otwartym.

Autorki

Podstawy prawa autorskiego w otwartej nauce

Utwór

Zgodnie z art. 1 Ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹ (dalej: PrAut) przedmiotem prawa autorskiego jest utwór definiowany jako „każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”. Utwór jest chroniony prawem autorskim od chwili powstania, nawet jeśli nie został ukończony. Prawo autorskie działa automatycznie. Autor nie musi nigdzie rejestrować utworu, aby zagwarantowana była jego ochrona.

W odniesieniu do praw autorskich warto zwrócić uwagę na rozróżnienie między fizycznym nośnikiem utworu a samym utworem. Kupując papierowy egzemplarz książki w księgarni, nie zyskujemy prawa do swobodnego rozpowszechniania jej treści, czyli na przykład umieszczenia jej w internecie. Kupioną książkę (egzemplarz) możemy oczywiście sprzedać, choćby na aukcji internetowej, nie zmieni to jednak faktu, że sam niematerialny utwór nadal będzie objęty ochroną prawa autorskiego.

PYTANIE: Czy dane badawcze mogą być utworem chronionym przez prawo autorskie?

Tak, dane badawcze mogą być objęte ochroną prawa autorskiego. Należy mieć jednak na uwadze, że same dane surowe stanowiące zapis faktów nie będą objęte ochroną prawa autorskiego. To, co może być objęte ochroną, to oryginalna, stanowiąca przejaw działalności twórczej forma ich wyrażenia, na przykład ich selekcja, układ czy połączenie danych w zbiorze (bazie danych). Jak wskazują autorzy publikacji *Otwarte, czyli bezpieczne*², w większości wypadków jest mało prawdopodobne, aby naukowe bazy danych zdołały osiągnąć próg, przy którym ochrona prawami autorskimi staje się możliwa. Niezależnie od tego, jeśli naukowa baza danych nie jest objęta ochroną prawa autorskiego, wciąż może być chroniona na gruncie prawa o ochronie baz danych *sui generis* – Ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku o ochronie baz danych (Dz.U. z 2001 r., Nr 128, poz. 1402). Taka baza danych może być chroniona prawem *sui generis*, jeśli przez wydawcę bazy został poniesiony istotny nakład inwestycyjny. Ponadto warto zaznaczyć, że dane badawcze o potencjale komercyjnym mogą podlegać ochronie w ramach tajemnicy przedsiębiorstwa. Z kolei na przykład w obszarze nauk medycznych ograniczenia w zakresie wykorzystania czy udostępniania danych nakładają przepisy o ochronie danych osobowych (wymagana jest anonimizacja danych). Powyższe uwarunkowania sprawiają, że problematyka danych badawczych jest bardziej złożona pod względem ochrony prawnej niż kwestia otwartego dostępu do publikacji naukowych. Niemniej jednak – zgodnie z polityką Unii Europejskiej – zaleca się, aby dane badawcze powstające w wyniku projektów finansowa-

1 Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. z 1994 r., Nr 24, poz. 83 (dostęp: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940240083>).

2 *Otwarte, czyli bezpieczne. Analiza prawnych form ochrony danych badawczych i zalecenia w kwestii dostępu i korzystania*, red. L. Guibault, A. Wiebe, przeł. K. Badura, R. Olechnowicz, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2014, s. 19 (dostęp: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=283369>).

nych ze środków publicznych były, o ile to możliwe, otwierane, a ich zamykanie powinno wynikać z uzasadnionych względów (tak zwana zasada *as open as possible, as closed as necessary*). Ogólnie przyjmuje się więc, że dane badawcze – szczególnie powstające dzięki finansowaniu publicznemu – powinny być otwierane w celu umożliwienia ich ponownego wykorzystania lub weryfikacji.

Utwór zależny to opracowanie cudzego utworu, zwłaszcza tłumaczenie, przeróbka, adaptacja i remiks. Sam w sobie utwór zależny jest również utworem i jest chroniony przez prawo autorskie. Aby autor utworu zależnego mógł z niego korzystać, konieczna jest zgoda twórcy utworu, na którego podstawie powstał utwór zależny (tak zwane prawo zależne), chyba że autorskie prawa majątkowe do utworu pierwotnego wygasły (na przykład upłynęło 70 lat od śmierci twórcy).

I Prawa twórcy

Prawa przysługujące twórcy jako autorowi dzieła dzielimy na **osobiste** i **majątkowe**.

Prawa osobiste chronią intelektualny związek (tak zwaną więź) autora z jego dziełem i integralność (nienaruszalność) dzieła jako całości. Prawa te są nieograniczone w czasie i niezbywalne, co oznacza, że nie można ich przekazać nikomu innemu ani się ich zrzec. Prawa autorskie osobiste gwarantują prawo do oznaczania utworów własnym nazwiskiem, pseudonimem lub do udostępniania ich anonimowo. Autor ma prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu, nienaruszalności treści i formy oraz do jego rzetelnego wykorzystywania przez inne osoby (integralność utworu).

Najczęstszym naruszeniem praw osobistych jest plagiat, czyli oznaczenie całości lub części cudzej pracy własnym nazwiskiem (art. 115 PrAut). Należy pamiętać, że plagiat stanowi naruszenie prawa autorskiego, za które grozi odpowiedzialność zarówno cywilna (zaniechanie naruszenia, wydanie osiągniętych korzyści), jak i karna (grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat trzech). Tematem związanym z plagiatem (szczególnie ważnym w środowisku naukowym) jest tak zwany autoplagiat, który nie stanowi formy naruszenia praw autorskich osobistych, choć może być naruszeniem praw majątkowych w sytuacji, gdy prawa do tekstu zostały przeniesione na przykład na wydawcę (więcej o autoplagiacie na stronie 11).

Prawa majątkowe chronią finansowe interesy twórców, dając im wyłączne prawo (monopol autorski) do pobierania wynagrodzenia za wszelkie formy korzystania i rozporządzania utworem na tak zwanych polach eksploatacji.

Pola eksploatacji utworu (sposoby korzystania z utworu) to na przykład:

- tworzenie kopii utworów, na przykład drukowanie książek, nagrywanie płyt CD, DVD,
- wprowadzanie do obrotu, użyczenie lub najem oryginału albo egzemplarzy, na przykład wprowadzenie do sprzedaży książki przez wydawnictwo, sprzedaż utworu przez system VOD, działalność wypożyczalni DVD,
- w zakresie rozpowszechniania utworu w sposób inny niż wcześniej omówione dają prawo do: publicznego wykonania (na przykład wykonanie utworu podczas koncertu), wystawienia, wyświetlenia, odtworzenia oraz nadawania i reemitowania, a także publicznego udostępniania utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym (na przykład udostępnienie publikacji naukowej przez internet).

W przeciwieństwie do praw osobistych prawa majątkowe są dziedziczne – można przenosić je na inne osoby (na przykład w ramach umowy o dzieło z przeniesieniem praw autorskich) lub udzielać zgody na ich korzystanie, samemu zachowując prawa, czyli udzielić licencji na korzystanie z utworu.

Licencje i przekazywanie praw

Zbywalność autorskich praw majątkowych sprawia, że twórcy i pozostałe podmioty będące w ich posiadaniu mogą nimi dysponować, przekazując je lub sprzedając. Dysponowanie prawami majątkowymi może odbywać się na trzy sposoby, którymi są: **przeniesienie**, **dziedziczenie** oraz **udzielanie licencji**. W wypadku przeniesienia i dziedziczenia prawa autorskie przechodzą na podmioty inne niż autor lub dotychczasowy posiadacz praw autorskich.

Przeniesienie praw majątkowych zwykle odbywa się w ramach umowy o dzieło z przeniesieniem praw autorskich. W takiej umowie należy zawrzeć informacje o tym, na jakich polach eksploatacji zostały przeniesione prawa. Drugą najczęstszą sytuacją jest przenoszenie praw w wyniku wykonywania obowiązków na mocy umowy o pracę. Prawa do prac wynikających bezpośrednio z zakresu takiej umowy są przenoszone z chwilą przyjęcia utworu przez pracodawcę. Należy pamiętać, że przeniesienie praw majątkowych – aby zachować ważność – musi mieć zawsze formę pisemną.

Udzielanie licencji nie odbiera twórcy praw majątkowych, ale wskazuje, na co zezwala on określonym użytkownikom. Twórca może udzielić licencji jednej osobie (co nazywamy licencją wyłączną) lub kilku (wszystkim) osobom, które wykorzystają jego utwór (co nazywamy licencją niewyłączną). Przeniesienia praw i udzielania licencji można dokonać zarówno odpłatnie, jak i bezpłatnie.

Utwory pracownicze i pracownicze utwory naukowe

UTWÓR PRACOWNICZY

Zgodnie z art. 12 PrAut pracodawca nabywa prawa autorskie majątkowe do utworów stworzonych przez pracownika w wyniku wykonywania przez niego obowiązków wynikających ze stosunku pracy. Nabycie praw jest zależne od przyjęcia utworu przez pracodawcę. W sytuacji braku wyraźnej specyfikacji zakresu utworów i pól eksploatacji w umowie przeniesienie praw następuje w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Jak zauważa Krzysztof Siewicz, nabycie praw przez pracodawcę powoduje, że umieszczenie utworu w otwartym dostępie może wymagać zgody pracownika, co zależy od zakresu nabytych praw i wybranego modelu otwartego dostępu³.

PYTANIE: Pracownik sekretariatu, niemający w zakresie obowiązków służbowych tworzenia publikacji, opracował podręcznik na temat prawa autorskiego i otwartej nauki. Czy uczelnia nabyła prawa autorskie majątkowe do publikacji?

Utwory powstałe poza obowiązkami pracowniczymi nie są utworami pracowniczymi. Uczelnia, która chce opublikować taki utwór, musi podpisać z pracownikiem osobną umowę, w której nabędzie prawa autorskie majątkowe lub licencję (zgodę) na publikację podręcznika.

PRACOWNICZE UTWORY NAUKOWE

3 K. Siewicz, *Otwarty dostęp do publikacji naukowych kwestie prawne*, Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 30 (dostęp: https://wuw.pl/data/include/cms/Otwarty_dostep_do_publicacji_Siewicz_Krzysztof_2012.pdf).

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych inaczej niż utwory pracownicze traktuje pracownicze utwory naukowe. Zgodnie z art. 14 tej regulacji, jeśli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Pierwszeństwo nie oznacza, że na instytucję przechodzą prawa autorskie do utworu, jak w wypadku utworów pracowniczych, które nie są utworem naukowym. Pracownik, który chce wydać utwór naukowy, powinien jednak najpierw zgłosić taką propozycję instytucji naukowej, w której jest zatrudniony. Pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany.

PYTANIE: Czy uczelnia może korzystać z utworu naukowego bez odrębnego wynagrodzenia dla twórcy?

Jeśli pracodawca zdecyduje się skorzystać z pierwszeństwa publikacji, to twórcy – obok wynagrodzenia wynikającego z umowy o pracę – przysługuje osobne prawo do wynagrodzenia. Z kolei instytucja naukowa może bez odrębnego wynagrodzenia korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze naukowym oraz udostępniać ten utwór innym podmiotom, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie.

PRACOWNICZE PROGRAMY KOMPUTEROWE I BAZY DANYCH

Należy pamiętać, że omawiane wyżej przepisy nie dotyczą programów komputerowych oraz baz danych, również tych, które stanowią utwory naukowe. Prawa do programów komputerowych stworzonych w ramach obowiązków pracowniczych w całości przysługują pracodawcy, a do baz danych – producentowi lub wydawcy bazy.

| Czas trwania praw autorskich

Prawa autorskie osobiste trwają wiecznie i są niezbywalne. Prawa autorskie majątkowe przysługują tylko przez określony czas. Najczęściej wygasają z upływem 70 lat od śmierci twórcy. W wypadku utworów współautorskich czas ten liczymy od śmierci ostatniego współtwórcy, który przeżył pozostałych. Gdy twórca opublikował go anonimowo, wówczas 70 lat jest liczone od daty pierwszego udostępnienia utworu publiczności.

W wypadku utworów zbiorowych – encyklopedii, czasopism, słowników, ksiąg pamiątkowych – prawa autorskie majątkowe z mocy ustawy przysługują wydawcom lub producentom. W takich sytuacjach 70 lat liczymy od daty rozpowszechnienia utworu (publikacji) lub od daty jego ustalenia⁴, jeśli utwór nie był rozpowszechniony. W wypadku rozpowszechnienia utworu w częściach 70 lat jest liczone oddzielnie od daty rozpowszechnienia poszczególnych części.

Po upływie wyżej wymienionego czasu utwory przechodzą do tak zwanej **domeny publicznej**. Z utworów w domenie publicznej można korzystać na wszystkich polach eksploatacji (również w celach komercyjnych) bez konieczności uzyskiwania zgody autorów (podmiotów posiadających prawa autorskie majątkowe). Ważne jest jednak poszanowanie praw osobistych twórcy, czyli na przykład podpisanie utworu imieniem i nazwiskiem twórcy. Zanim utwór przejdzie do domeny publicznej, bez zgody twórcy z utworu możemy korzystać w ramach tak zwanego dozwolonego użytku chronionych utworów.

4 Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 1973 roku (OSN 1974, poz. 50) ustalenie utworu polega na przybraniu przez ten utwór jakiegokolwiek formy, nawet nietrwałej, ale na tyle stabilnej, aby cechy i treść utworu wywierały skutek artystyczny. Innymi słowy, jest to moment powstania utworu, który może nastąpić w dowolnej formie.

I Dozwolony użytek w nauce

Prawo cytatu

Zgodnie z art. 29 PrAut wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów oraz rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym celami cytatu, takimi jak wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie, albo prawami gatunku twórczości. Korzystać z fragmentów cudzych utworów można, pod warunkiem że:

- cytat będzie wyraźnie oznaczony w naszym utworze,
- autor i źródło zostaną podane,
- przejęcie utworu lub fragmentu jest dosłowne,
- wykorzystanie uzasadnione jest następującymi celami: wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie, prawa gatunku twórczości.

Materiały naukowe, w których znajdują się cytaty, mogą być umieszczane w publikacjach, które będą wydane drukiem, dostępne w internecie lub prezentowane podczas na przykład wykładu.

Cytować można każdy rodzaj utworu, zarówno tekst czy film, jak i obraz.

W wypadku problemów ze spełnieniem kryterium podania autora i źródła należy uwzględnić istniejące możliwości. Na przykład jeśli autor jest anonimowy, trzeba umieścić tę informację w opisie cytatu.

Dozwolony użytek edukacyjny

Zgodnie z art. 27 ust. 1 PrAut instytucje oświatowe, uczelnie i jednostki naukowe w rozumieniu Ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 roku o zasadach finansowania nauki (Dz.U. z 2016 r. poz. 2045, 1933, 2260) mogą na potrzeby zilustrowania treści przekazywanych w celach dydaktycznych lub w celu prowadzenia badań naukowych korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz zwielokrotnić w tym celu rozpowszechnione drobne utwory lub fragmenty większych utworów.

Z dozwolonego użytku edukacyjnego mogą korzystać pracownicy, osoby zatrudnione oraz osoby uczące się zarówno z uczelni publicznych, jak i z uczelni niepublicznych, podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni (na przykład wydziały), jednostek naukowych Polskiej Akademii Nauk, instytutów badawczych, międzynarodowych instytutów naukowych, Polskiej Akademii Umiejętności.

Zgodnie z Ustawą o zasadach finansowania nauki badania naukowe obejmują badania podstawowe (prace eksperymentalne lub teoretyczne, podejmowane przede wszystkim w celu zdobycia nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów, bez nastawienia na praktyczne zastosowanie ani użytkowanie) oraz badania przemysłowe (badania mające na celu zdobycie nowej wiedzy i umiejętności w celu opracowywania nowych produktów, procesów i usług lub wprowadzenia istotnych ulepszeń do istniejących produktów, procesów lub usług, badania te obejmują tworzenie elementów składowych systemów złożonych, szczególnie do oceny przydatności technologii rodzajowych, z wyjątkiem prototypów objętych zakresem prac rozwojowych).

W art. 27 ust. 2 PrAut określono zasady korzystania z utworów w ramach tak zwanego e-learningu. Korzystanie z utworów ograniczono tu jednak do kręgu osób zidentyfikowanych przez instytucję. Dotyczy to osób uczących się, nauczających lub prowadzących badania naukowe. Identyfikacja może polegać na wprowadzeniu loginów, obowiązkowej rejestracji lub haseł dostępowych, co wyłącza możliwość prowadzenia kursów online otwartych dla nieograniczonej liczby uczestników.

PYTANIE: Czy naukowiec może podzielić się artykułem naukowym pochodzącym z czasopisma naukowego ze swoimi współpracownikami z zespołu badawczego w ramach dozwolonego użytku?

Tak, zgodnie z art. 27 PrAut naukowiec zatrudniony przez instytucję naukową, o której mowa w tym przepisie, może udostępnić kopię artykułu naukowego swoim współpracownikom zatrudnionym przez instytucję naukową w celu prowadzenia badań naukowych. Korzystanie przewidziane w omawianym przepisie może się odbywać na dowolnym polu eksploatacji, co oznacza również możliwość zwielokrotniania i „dzielenia się” utworami z innymi podmiotami określonymi w art. 27 przywoływanej ustawy.

Prawa autorskie do prac dyplomowych

PYTANIE: Kto ma prawa autorskie do pracy dyplomowej studenta?

Prawa autorskie (zarówno osobiste, jak i majątkowe) do prac dyplomowych zawsze pozostają przy autorze. Oznacza to, że student jako autor pracy dyplomowej decyduje o tym, czy i w jaki sposób uczelnia i inne podmioty będą mogły korzystać z jego pracy dyplomowej.

PYTANIE: Czy uczelnia ma jakieś prawa do pracy dyplomowej studenta?

Zgodnie z art. 15a PrAut uczelni przysługuje pierwszeństwo w opublikowaniu pracy dyplomowej studenta. Jeżeli uczelnia nie opublikowała pracy dyplomowej w ciągu sześciu miesięcy od jej obrony, student, który ją przygotował, może ją opublikować, chyba że praca dyplomowa jest częścią utworu zbiorowego. Nic nie stoi na przeszkodzie, żeby student uzyskał od uczelni zgodę na wcześniejszą publikację pracy dyplomowej. Należy pamiętać, że uczelni przysługuje jedynie pierwszeństwo publikacji, czyli zwielokrotnienia i udostępnienia publicznie egzemplarzy pracy dyplomowej na nośnikach materialnych. Uprawnienie nie dotyczy publikacji pracy online. Na mocy Prawa o szkolnictwie wyższym uczelnia ma pierwszeństwo publikacji jedynie prac licencjackich, inżynierskich i magisterskich. Pierwszeństwo publikacji nie dotyczy zatem doktoratów czy prac studentów studiów podyplomowych.

PYTANIE: Kto ma prawa do papierowych wersji doktoratów i prac magisterskich?

Papierowe wersje doktoratów i prac magisterskich (nośnik materialny), które stanowią dokument przebiegu i zaliczenia studiów, są własnością uczelni. Własność egzemplarza nie wpływa na prawa autorskie, które pozostają przy autorze doktoratu czy pracy magisterskiej.

PYTANIE: Czy studentowi przysługuje wynagrodzenie z tytułu publikacji pracy dyplomowej przez uczelnię?

Tak, studentowi przysługuje prawo do wynagrodzenia, chyba że zrzeknie się go, podpisując z uczelnią umowę lub oświadczenie.

PYTANIE: Czy publikując pracę dyplomową lub jej część w czasopiśmie naukowym w niezmienionej formie, popełniam autoplgiat?

Na początku należy zaznaczyć, że tak zwany autoplgiat (autopowtórzenie) nie stanowi formy naruszenia autorskich praw osobistych – w przeciwieństwie do plagiatu, którego bezprawność polega na wkroczeniu przez inną osobę wbrew woli uprawnionego w jego prawa wyłączne⁵. Jak jednak zauważa Krzysztof Siewicz, w takiej sytuacji „jako minimum należałoby pewnie zadbać, aby w publikacji pojawiła się jasna informacja o jej pochodzeniu oraz relacji do oryginału. Warto też zapoznać się z polityką i wymogami konkretnego wydawcy, u którego praca będzie wydawana, a także z zasadami panującymi na uczelni (jednostce naukowej) w ramach której obecnie student jest zatrudniony (i na konto której doszłoby do ew. nieprawidłowego zaliczenia tego dorobku)”⁶.

5 S. Stanisławska-Kloc, *Plagiat contra autoplgiat*, s. 1103, 1114, [w:] *Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego*, t. 13, red. J. Barta, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 350–351 [wydanie czwarte].

6 K. Siewicz, *Prawo kultury. Pierwsza pomoc* – <http://prawokultury.pl/pierwsza-pomoc/558> [dostęp: 14 stycznia 2017 roku].

Licencje Creative Commons w nauce

Licencje Creative Commons powstały, aby ułatwić dzielenie się w sieci utworami objętymi ochroną prawa autorskiego. Jest to szczególnie istotne w wypadku nauki, która rozwija się nie tylko dzięki informacjom zawartym w artykułach naukowych, ale przede wszystkim dzięki nieograniczonym możliwościom ich sprawdzania, wykorzystywania i doskonalenia. Takie możliwości, zgodne z założeniami otwartego dostępu libre, daje publikacja na wolnych licencjach Creative Commons.

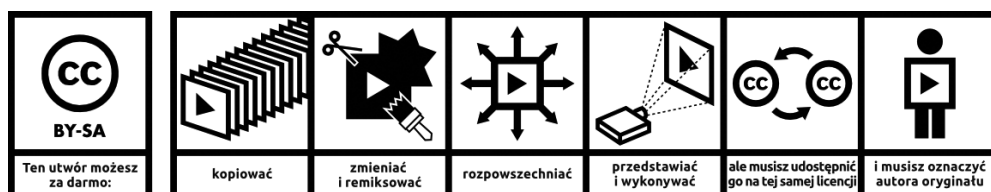
Licencje Creative Commons to wzory umów licencyjnych niewyłącznych, nie ma zatem potrzeby podpisywania żadnych dokumentów, aby licencje zaczęły obowiązywać. Publikując utwór, wystarczy napisać (tak jak w stopce redakcyjnej niniejszej publikacji), że jest on udostępniany na danej licencji Creative Commons (na przykład na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa), aby zaczęły obowiązywać. Licencje są nieodpłatne i niewyłączne, czyli obowiązują każdego, kto korzysta z dostępnego na nich utworu, bez ograniczeń czasowych i terytorialnych. Wszystkie licencje Creative Commons zawierają podstawowy warunek, który zobowiązuje każdego korzystającego do poszanowania praw osobistych autora i oznaczenia źródła pochodzenia utworu. Dodatkowo autor (podmiot, który posiada prawa autorskie) może określić inne warunki korzystania z utworu, na przykład korzystanie tylko w celach niekomercyjnych lub bez możliwości tworzenia utworów zależnych.

Licencje Creative Commons mają różne stopnie otwartości. Dlatego wyróżniamy licencje wolne i otwarte. Do wolnych licencji Creative Commons zaliczamy licencje Creative Commons – Uznanie autorstwa oraz Creative Commons – Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach, które gwarantują użytkownikom najwięcej swobody w korzystaniu z utworów i jednocześnie są zgodne z założeniami otwartego dostępu libre:

- **Licencja CC BY – Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa** – pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Jest to licencja gwarantująca najszersze swobody licencjobiorcy (creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl)

- **Licencja CC BY-SA Uznanie autorstwa** – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa – pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory będzie udzielana taka sama licencja. Jest to licencja używana przez Wikipedię i jej siostrzane projekty (creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl).

Obie licencje są licencjami niewyłącznymi, czyli takimi, dzięki którym twórca lub instytucja publikująca materiał zawsze zachowują do niego prawa autorskie. Jednocześnie dają innym nie tylko darmowy dostęp, ale także możliwość wykorzystywania i modyfikowania treści, na przykład przetłumaczenia ich na inne języki. Obie licencje gwarantują, że tekst zawsze będzie opatrzony informacją o autorach. Licencja CC BY daje użytkownikom najwięcej swobody, umożliwiając zarówno komercyjne wykorzystywanie, jak i tworzenie utworów zależnych bez żadnych dodatkowych warunków.

Jeśli wskazane jest ograniczenie komercyjnego wykorzystania utworów, rozwiązaniem jest zastosowanie licencji CC BY-SA, która pozwala na komercyjne wykorzystanie, o ile utwory zależne będą nadal dostępne na tej samej wolnej licencji. Jest to model stosowany przez Wikipedię i przyjęty przez wiele naukowych projektów społecznościowych.

Mechanizm Creative Commons Zero – Przekazanie do Domeny Publicznej (CC 0)

Mechanizm Creative Commons Zero – Przekazanie do Domeny Publicznej (CC Zero 1.0 Universal)⁷ to wzorzec oświadczenia, zgodnie z którym wola autora jest zrzeczenie się praw autorskich w maksymalnym możliwym zakresie dozwolonym przez prawo obowiązujące w danym kraju. Na gruncie polskiego prawodawstwa oznacza to udzielenie przez twórcę bardzo szerokiej licencji, która zezwala na dowolne wykorzystywanie utworu bez wymogu podania autorstwa. Jednocześnie twórca zobowiązuje się do niewykonywania autorskich praw osobistych do utworu.

Mechanizm Creative Commons Zero jest szczególnie istotny w odniesieniu do publikowania danych badawczych. Pozwala on uniknąć problemów pojawiających się przy publikacji na innych licencjach, w tym wolnych licencjach Creative Commons. W wypadku publikacji na licencji CC BY problematyczne może

7 CCo 1.0 Universal (CCo 1.0) Przekazanie do Domeny Publicznej – <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.pl> [dostęp: 14 stycznia 2017 roku].

okazać się podawanie poszczególnych autorów danych (problem nawarstwiania atrybucji), z kolei licencja CC BY-SA może utrudniać łączenie danych z innymi zbiorami, które są dostępne na odmiennych licencjach⁸.

I Otwarte licencje Creative Commons

Oprócz wolnych licencji Creative Commons (CC BY i CC BY-SA) autorzy mają jeszcze do wyboru otwarte licencje Creative Commons, które zawierają więcej ograniczeń dla użytkowników. Warto jednak podkreślić, że według budapesztańskiej inicjatywy otwartego dostępu⁹ publikowanie na licencjach otwartych nie jest rekomendowane, mimo że licencje te proponowane są często przez wydawców jako publikacja w modelu *open access*.

- **Licencja Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowa** – pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą być objęte inną licencją, na przykład zezwalającą na komercyjne użycie).
- **Licencja Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowa** – pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu w celach zarówno komercyjnych, jak i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania dzieła w oryginalnej formie (bez tworzenia utworów zależnych).
- **Licencja Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa** – pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych, z zastrzeżeniem, że utwory zależne zawsze będą objęte tą samą licencją.
- **Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowa** – pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania dzieła w oryginalnej formie (czyli nietworzenia utworów zależnych). Jest to najbardziej restrykcyjna z licencji.

8 E. Strzelczyk, *Otwarte dane badawcze – kolejny krok do otwierania nauki*, [w:] *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Kraków, 26–27 czerwca 2017*, red. L. Sójkowska, L. Derfert Wolf, Stowarzyszenie EBIB, Nałęczów 2017 („Materiały Konferencyjne EBIB”, nr 25) – http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/599 [dostęp: 20 listopada 2017 roku].

9 *Budapeszteńska inicjatywa otwartego dostępu do wiedzy po dziesięciu latach: ustawienie domyślne – otwartość* – <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/polish> [dostęp: 4 stycznia 2017 roku].

Wydawcy i czasopisma naukowe – zagadnienia prawne

Otwarty dostęp (*open access*)

Open access, czyli otwarty dostęp do publikacji naukowych, jest ruchem zapoczątkowanym w latach dziewięćdziesiątych XX wieku przez naukowców i bibliotekarzy, którzy zwrócili uwagę na możliwość wykorzystania potencjału technologii cyfrowych i internetu do przyspieszenia obiegu treści naukowych i szerokiego otwarcia dostępu do nich. Jednym z głównych argumentów na rzecz otwartego dostępu do tekstów naukowych jest to, że badania finansowane ze środków publicznych (w tym podatków) powinny być udostępnione w internecie bez barier technologicznych, finansowych i prawnych.

Ruch Open Access – ze względu na swój zakres i oddziaływanie – jest inicjatywą, wobec której wydawcy czasopism naukowych nie mogą pozostać obojętni. Obecny model nauki, w którym naukowcy i instytucje naukowe oceniani są w dużej mierze na podstawie liczby publikacji i jakości wydających je czasopism, nadaje wydawcom kluczowe znaczenie w tym ekosystemie. Niektórzy wydawcy dostosowują swoje funkcjonowanie i modele biznesowe do zasad otwartego dostępu. Wydawcy ci coraz częściej widzą w otwartym dostępie możliwość współtworzenia społecznie odpowiedzialnej i otwartej nauki, osiągając jednocześnie swoje cele (na przykład otwarty dostęp do artykułów może przełożyć się na większą popularność i cytowalność, co następnie może przełożyć się na przyznanie większej liczby punktów na liście Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego lub w bazach międzynarodowej oceny czasopism naukowych).

Obejrzyj wypowiedzi polskich naukowców, którzy przekonują, że otwarty dostęp do publikacji naukowych to zarówno niezbędny element obecnego systemu nauki, jak i system, który przyczynia się do dalszego rozwoju nauki.

YouTube, Biblioteka Otwartej Nauki

(<http://bit.ly/zBq31kN> lub link z YouTube, <https://youtu.be/xJrb9ksYaCc>)

Formy otwartego dostępu rozróżnia się zwykle ze względu na prawo do ponownego wykorzystania i sposób publikacji.

Modele *open access* ze względu na prawo do ponownego wykorzystania

Gratis open access

W Polsce *gratis open access* jest rozumiany jako „darmowy i otwarty dostęp – rozpowszechnianie utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym oraz możliwość nieodpłatnego i nieograniczonego technicznie korzystania z nich zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa”¹⁰.

W skrócie to **darmowy dostęp do treści, które można jedynie czytać lub wykorzystać w ramach dozwolonego użytku prywatnego.**

Libre open access

Definicja *libre open access* wskazuje z kolei, że jest to „wolny i otwarty dostęp – rozpowszechnianie utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym wraz z udzieleniem każdemu licencji na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z nich oraz z ich ewentualnych opracowań; licencja może zawierać postanowienia nakładające na korzystającego zobowiązania nienaruszające istoty uprawnienia do nieograniczonego, nieodpłatnego i niewyłącznego korzystania, takie jak obowiązek przekazania odbiorcy informacji o twórcy, producencie lub wydawcy, przedmiocie licencji oraz o jej postanowieniach, lub obowiązek udostępnienia odbiorcom przedmiotu licencji lub jego opracowania na takiej samej licencji”¹¹.

W skrócie to **darmowy dostęp do treści z prawami do ich ponownego wykorzystania (modyfikowania czy komercyjnego wykorzystania), zapewniany dzięki publikacji na licencjach Creative Commons.**

Modele *open access* ze względu na sposób publikacji

Złota droga otwartego dostępu

Czasopismo zapewnia otwarty dostęp do wszystkich artykułów na swojej stronie internetowej bez barier technologicznych (na przykład bez konieczności logowania się), finansowych (za darmo) i prawnych (na otwartych licencjach lub przynajmniej w ramach *gratis open access*).

¹⁰ K. Siewicz, *Otwarty dostęp do publikacji naukowych: kwestie prawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 12.

¹¹ *Ibidem*, s. 12–13.

Często otwarte czasopisma, szczególnie zagraniczne, wprowadzają wymóg opłat dla autorów zamieszczających w nich publikacje (tak zwane opłaty APC – *article processing charge*). W Polsce – dzięki finansowaniu ze środków statutowych lub innych środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego – zdecydowana większość otwartych czasopism nie pobiera tak zwanych opłat APC od autorów.

Niektóre czasopisma stosują model hybrydowy: tylko pojedyncze artykuły, których autorzy, instytucje czy fundatorzy wniosą opłatę, zostają opublikowane w otwartym dostępie.

Zielona droga otwartego dostępu (samodeponowanie – *self-archiving*)

Autorzy publikują w dowolnym piśmie naukowym, a później sami udostępniają ostateczną wersję artykułu do publicznego wykorzystania w repozytorium instytucjonalnym, repozytorium centralnym, repozytorium dziedzinowym lub na stronie autorskiej. Do repozytorium najczęściej trafia *postprint* – zrecenzowana, ostateczna wersja tekstu dostarczona przez autora (rzadziej przez wydawcę). Możliwość bezpośredniego udostępniania tekstów w otwartym repozytorium przez autorów zależy od polityki wydawcy. Niektórzy wydawcy, nawet w wypadku czasopism zamkniętych, zezwalają na deponowanie w otwartym repozytorium różnych wersji (na przykład *preprint* lub *postprint*) opublikowanych tekstów. Nierzadko wydawcy nakładają wymóg tak zwanego embarga czasowego, to znaczy zdeponowanie tekstu w repozytorium jest możliwe po upływie pół roku (nauki ścisłe, techniczne i nauki o życiu) lub roku (nauki społeczne i humanistyczne) od daty ukazania się w czasopiśmie.

■ *Preprint i postprint*

Preprint to wersja artykułu sprzed recenzji i prac redakcyjnych (tekst przed przesłaniem do redakcji czasopisma).

Postprint to wersja po recenzji i pracach redakcyjnych (tekst z uwzględnionymi zmianami naniesionymi przez autora na wniosek recenzenta oraz dokonany przez redakcję).

■ SHERPA/RoMEO

Aby się dowiedzieć, czy wydawca lub czasopismo udziela zgody na samodzielną archiwizację, należy sprawdzić bazę informacji o polityce wydawców SHERPA/RoMEO.

Niestety, polskich czasopism i wydawców jest tam wciąż niewiele (obecnie 31 wydawców – stan na luty 2018 roku). Będąc wydawcą, warto – między innymi ze względów prestiżowych i popularyzacyjnych – wnioskować o zarejestrowanie otwartego czasopisma w bazie SHERPA/RoMEO.

Baza SHERPA/RoMEO z jednej strony ułatwia autorom zrozumienie skomplikowanych zagadnień prawnych, z drugiej – pozwala wydawcy na prezentowanie się w prestiżowej grupie otwartych czasopism naukowych.

Czasopisma znajdujące się w bazie szczegółowo określają prawa autorów i czytelników do ponownego wykorzystania dokumentów typu *preprint* i *postprint* oraz wersji wydawniczych. Polityki archiwizacyjne wydawców podzielone są w bazie według kolorów:

- zielony – można publikować *preprint*, *postprint* lub wersję wydawniczą,
- niebieski – można publikować *postprint* lub wersję wydawniczą,
- żółty – można publikować *preprint*,
- biały – publikowanie poza czasopismem nie jest oficjalnie uzgodnione.

Każdy profil danego czasopisma zawiera bardziej szczegółowo opisane zasady dotyczące możliwości publikowania artykułu poza czasopismem.

PRZYKŁAD: „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria Transport” zostały określone jako czasopismo zielone. Oznacza to, że artykuł opublikowany w „Zeszytach” można opublikować na przykład w repozytorium uczelnianym w wersji *preprint*, *postprint* oraz wydawniczej (PDF z szatą graficzną czasopisma). Wydawca „Zeszytów” zamieścił ponadto informację, że artykuły w nich publikowane są udostępniane na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa 4.0.

Journal:	Scientific Journal of Silesian University of Technology. Series Transport / Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria Transport (ISSN: 0209-3324, EISSN: 2450-1549)
RoMEO:	This is a RoMEO green journal
Author's Pre-print:	✓ author can archive pre-print (ie pre-refereeing)
Author's Post-print:	✓ author can archive post-print (ie final draft post-refereeing)
Publisher's Version/PDF:	✓ author can archive publisher's version/PDF
General Conditions:	<ul style="list-style-type: none"> • On open access repositories • Publisher's version/PDF may be used • Creative Commons Attribution License 4.0
Mandated OA:	(Awaiting information)
Notes:	<ul style="list-style-type: none"> • Publisher last contacted on 11/09/2016
Copyright:	Scientific Journal of Silesian University of Technology. Series Transport Policy (pdf) - Transport Problems Policy (pdf)
Updated:	05-Feb-2016 - Suggest an update for this record
Link to this page:	http://www.sherpa.ac.uk/romeo/issn/0209-3324/
Published by:	Politechnika Śląska (Silesian University of Technology) - Green Policies in RoMEO
<p>This summary is for the journal's default policies, and changes or exceptions can often be negotiated by authors. All information is correct to the best of our knowledge but should not be relied upon for legal advice.</p>	

Indeksowanie czasopism w Directory of Open Access Journals (DOAJ) – wymagania dla czasopism

Directory of Open Access Journals (DOAJ) to baza, w której można znaleźć prawie trzy miliony artykułów naukowych opublikowanych w blisko 11 tysiącach czasopismach z ponad 120 krajów. Zgromadzone dane o tak dużej liczbie artykułów sprawiają, że DOAJ jest popularną wyszukiwarką treści naukowych. Dołączenie do tej bazy sprzyja wyższym wynikom pobierania artykułów, a zatem pośrednio może się przyczynić do większej cytowalności. W bazie znajdują się artykuły z czasopism, które spełniają konkretne wymagania, spisane na stronie internetowej: <https://doaj.org/publishers>.

Oprócz podstawowych wymagań dla wydawców czasopism naukowych (w tym wydawanych online) w DOAJ obowiązują następujące warunki, aby czasopismo znalazło się w bazie:

- całe czasopismo musi być w otwartym dostępie za darmo i od razu (to znaczy bez embarga czasowego),
- czasopismo musi mieć swoją stronę internetową – z opisem czasopisma (w tym jego celów), instrukcjami dla autorów, informacjami o zespole redakcyjnym (wraz z afiliacjami), opisem systemu zapewniania jakości, deklaracją *open access* (dostępną ze strony głównej), polityką antyplagiatową, szczegółowymi zasadami licencjonowania (zwłaszcza jeśli nie wykorzystuje się licencji Creative Commons) oraz wszystkimi bieżącymi i archiwalnymi numerami czasopisma (każdy z artykułów musi być w oddzielnym pliku),
- strona internetowa czasopisma powinna być klarowna, łatwa do nawigowania i aktualizowana na bieżąco, a także wskazywać wysokie standardy etyki i profesjonalizmu,
- numer ISSN (International Standard Serial Number),
- czasopismo powinno prezentować równie wysokie standardy, jak tradycyjne czasopisma drukowane i (lub) oparte na subskrypcji,
- opłaty – czasopismo powinno jasno informować o wszelkich opłatach (na przykład APC, opłaty za stronę tekstu, grafiki).

Otwieranie danych badawczych w zarysie

Program Horyzont 2020, plan zarządzania danymi i zasada FAIR

Poniżej w zarysie opisano kwestię otwierania danych badawczych na przykładzie programu Horyzont 2020, z uwzględnieniem planu zarządzania danymi i zasad FAIR.

Europejski program ramowy Horyzont 2020, realizowany w latach 2014–2020, wprowadza istotne zmiany w zakresie otwartego upowszechniania wyników badań. Po pierwsze, wszystkie publikacje powstające w ramach grantów uzyskanych w programie Horyzont 2020 muszą być udostępnione w modelu otwartym (droga złota – otwarte czasopismo, lub droga zielona – otwarte repozytorium). Ponadto w programie Horyzont 2020 realizowany jest również pilotaż związany z otwartym publikowaniem surowych danych badawczych – Open Research Data Pilot (openaire.eu). Od 2017 roku wykonawcy wybranych projektów realizowanych w ramach programu Horyzont 2020 są zobowiązani do publikowania danych badawczych. Szczególnie następujące typy konkursów objęte są obowiązkiem otwierania danych badawczych:

- Technologie Przyszłości (Future and Emerging Technologies, FET),
- infrastruktury badawcze,
- technologie informacyjne i komunikacyjne (Leadership in Enabling and Industrial Technologies, LEIT ICT),
- nanotechnologie, zaawansowane materiały,
- niektóre wyzwania społeczne (na przykład bezpieczeństwo żywności, Europa w zmieniającym się świecie),
- nauka w społeczeństwie (Science with and for Society).

Możliwe jest jednak odstępstwo od wymogu otwierania danych (tak zwana opcja *opt-out*). Komisja Europejska bierze pod uwagę trzy sytuacje, które pozwalają na niepublikowanie danych badawczych:

1. dane zagrażające czyjejs prywatności lub ograniczające ją,
2. dane będące czyjąś własnością intelektualną,
3. publikacja danych może zagrozić celowi danego projektu badawczego.

Zgodnie z wymogami Komisji Europejskiej udostępniane dane badawcze powinny spełniać zasady FAIR. Ten akronim jest rozwijany jako *findable*, *accessible*, *interoperable* i *reusable* – dane powinny być możliwe do znalezienia, dostępne, interoperacyjne i możliwe do ponownego wykorzystania, również przez naukowców innych dziedzin.

Więcej o zasadzie FAIR w wytycznych dotyczących zarządzania danymi w programie Horyzont 2020 (w języku angielskim) można znaleźć w dokumencie: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf.

Podstawową zasadą obowiązującą dla danych badawczych, rekomendowaną przez Komisję Europejską – oprócz FAIR – jest tworzenie przez badaczy tak zwanego planu zarządzania danymi (*data management plan*). Plan ten powinien powstać na etapie przygotowania projektu badawczego. Celem planu jest między innymi ustalenie:

- czy (jakie) dane badawcze będą rezultatem projektu naukowego,
- czy dane te będą otwarte,
- kto będzie właścicielem tych danych, kto będzie nimi zarządzał, kto i w jaki sposób zapewni ich trwałość, integralność i bezpieczeństwo.

W wymiarze danych badawczych warto dodać, że obecnie trwają na szczęblu unijnym prace związane z tworzeniem tak zwanej Europejskiej Chmury Otwartej Nauki (European Open Science Cloud, EOSC). Infrastruktura chmury docelowo ma integrować i udostępniać zasoby naukowe i dane badawcze generowane między innymi w ramach dużych europejskich infrastruktur badawczych. Europejska Chmura Otwartej Nauki ma służyć przyspieszeniu procesu otwierania danych badawczych w Unii Europejskiej oraz wykorzystaniu otwartych danych na potrzeby badań interdyscyplinarnych, a także w pewnym zakresie na potrzeby tworzenia innowacji.

W Polsce proces otwierania danych badawczych znajduje się na wstępnym etapie. Istnieją już jednak pierwsze dobre praktyki w tym zakresie. W ramach działań Platformy Otwartej Nauki (PON) jest prowadzone w Interdyscyplinarnym Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM UW) Repozytorium Otwartych Danych (RepOD). Ponadto na uwagę zasługują projekty finansowane ze środków Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa, które zakładają digitalizację zasobów naukowych, tworzenie naukowych platform cyfrowych, otwartych repozytoriów publikacji lub otwartych repozytoriów danych badawczych (na przykład Polska Platforma Medyczna – portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym).

Otwarty dostęp do publikacji naukowych – odpowiedzi na niektóre często zadawane pytania

Co to jest otwarty dostęp do publikacji naukowych?

Otwarty dostęp (*open access*) to bezpłatny dostęp do pełnych treści recenzowanych publikacji naukowych w internecie, bez barier prawnych i technologicznych, w tym bez konieczności logowania się. W jednym z podstawowych dokumentów programowych na temat otwartego dostępu (tak zwanej deklaracji budapesztańskiej) otwarty dostęp zdefiniowano następująco: „Przez »otwarty dostęp« do [recenzowanej literatury naukowej] rozumiemy jej swobodną dostępność w publicznym internecie, zezwalającą każdemu użytkownikowi na czytanie, pobieranie, kopiowanie, rozpowszechnianie, drukowanie, wyszukiwanie i linkowanie do pełnych treści artykułów, sczytywanie ich w celu indeksowania, przekazywanie danych do oprogramowania lub wykorzystywanie ich w jakikolwiek legalny sposób bez finansowych, prawnych czy technologicznych barier, innych niż te nieodłącznie związane z samym dostępem do internetu. Jedyna możliwość ograniczania kopiowania i rozpowszechniania oraz ochrony wynikającej z prawa autorskiego – w tym aspekcie – może wynikać z niezbędnej autorskiej kontroli integralności jego pracy i zachowania prawa do bycia poprawnie oznaczonym i cytowanym”.

Źródło: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/polish>.

Co to jest otwarty dostęp gratis (*gratis open access*)?

Jest to „darmowy i otwarty dostęp – rozpowszechnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym oraz możliwość nieodpłatnego i nieograniczonego technicznie korzystania z niego zgodnie z właściwymi przepisami”.

Źródło: *Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych* – https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1545/20120208_EKSPERTYZA_OA_ICM.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

W praktyce otwarty dostęp gratis polega zwykle na darmowym dostępie do pełnej treści publikacji na zasadach dozwolonego użytku (na własne potrzeby albo na potrzeby cytowania w publikacji naukowej).

Co to jest otwarty dostęp libre (*libre open access*)?

„Wolny i otwarty dostęp – rozpowszechnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym, wraz z udzieleniem każdemu licencji na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z niego oraz z jego ewentualnych opracowań; licencja może zawierać postanowienia nakładające na korzystającego zobowiązania nienaruszające istoty uprawnienia do nieograniczonego, nieodpłatnego i niewyłącznego korzystania, takie jak obowiązek przekazania odbiorcy informacji o twórcy, producencie lub wydawcy, przedmiocie licencji oraz o jej postanowieniach, lub obowiązek udostępnienia odbiorcom przedmiotu licencji lub jego opracowania na takiej samej licencji (wolna licencja)”.

Źródło: *Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych* – https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1545/20120208_EKSPERTYZA_OA_ICM.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

W praktyce otwarty dostęp libre polega na udzieleniu do utworu wolnej licencji, na przykład CC BY czy CC BY-SA.

Jakie są sposoby zapewnienia otwartego dostępu do publikacji naukowych?

Otwarty dostęp jest realizowany najczęściej na dwa sposoby: przez umieszczenie i udostępnienie danego tekstu w otwartym repozytorium (tak zwana droga zielona) lub za pośrednictwem tak zwanej drogi złotej, czyli przez publikację w otwartym czasopiśmie (*open access journal*). Oczywiście możliwa jest również jednoczesna realizacja obu tych sposobów, o ile dopuszcza to polityka wydawcy danego otwartego czasopisma.

Jak w praktyce otwiera się publikację w ramach tak zwanej drogi zielonej (*green open access*)?

Droga zielona to „zapewnienie otwartego dostępu gratis albo libre przez autora poprzez zdeponowanie utworu w repozytorium”.

Źródło: *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*.

Najczęściej zatem to sam autor dokonuje tak zwanej autoarchiwizacji, czyli umieszcza w otwartym repozytorium swoją publikację (wprowadza niezbędne metadane i dodaje tekst w odpowiednim formacie). Autor powinien się upewnić, czy w świetle postanowień zawartej z wydawcą umowy może udostępnić w repozytorium daną wersję publikacji. Czasem wydawcy zezwalają na zamieszczenie tylko wersji *preprint*, niekiedy na zamieszczenie wersji *postprint*, a niektóre czasopisma w ogóle nie wyrażają zgody na zamieszczenie artykułu w repozytorium. Może się więc zdarzyć, że w repozytorium nie jest zdeponowana ostateczna wersja artykułu, lecz na przykład wersja autorska (*preprint*).

Co to jest złota droga?

Złota droga to „zapewnienie otwartego dostępu gratis albo libre przez wydawcę, w szczególności poprzez publikację utworu w czasopiśmie naukowym lub książce”.

Źródło: *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*.

Warto przy tym zaznaczyć, że znaczna część światowych redakcji czasopism otwartych pobiera od autorów opłaty publikacyjne (tak zwane opłaty APC), żeby pokryć swoje koszty redakcyjne, ponieważ czasopisma te nie obciążają opłatami czytelników. Opłaty te są zazwyczaj pokrywane z grantów lub przez instytucje naukowe, w których pracują autorzy publikacji.

Gdzie mogę uzyskać informacje na temat polityk wydawców czasopism naukowych w zakresie otwartego dostępu?

Najlepszym źródłem informacji na temat polityk wydawców czasopism naukowych i stosowanych przez nich zasad jest SHERPA/RoMEO (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php>). Autorzy bazy stosują podział wydawców na cztery kategorie z punktu widzenia akceptowania przez nich udostępniania artykułów z ich czasopism w otwartych repozytoriach: od kategorii zielonej (czasopisma dopuszczające archiwizowanie w repozytoriach wersji *postprint* i *preprint*) do kategorii białej (archiwizacja nie jest formalnie dozwolona).

Czy któraś droga (złota lub zielona) jest lepsza albo bardziej rekomendowana?

Obie drogi (zielona i złota) są traktowane jako spełnienie obowiązku zapewnienia otwartego dostępu do publikacji, żadna z nich nie jest więc lepsza lub gorsza. Zgodnie jednak z *Kierunkami rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, opierając się na rekomendacjach polskich ekspertów, szczególnie rekomenduje drogę zieloną. Wynika to głównie z rachunku kosztów – publikacja w czasopiśmie otwartym (droga złota) może kosztować na przykład kilka tysięcy dolarów amerykańskich, w związku z tym droga zielona zwykle jest znacznie tańszą metodą zapewnienia dostępu do treści danej publikacji. Dodatkowo jednak warto zauważyć, że wiele polskich czasopism działa w modelu otwartym i w ogóle nie pobiera tak zwanych opłat APC za publikację od autorów (czasopisma te utrzymują się na przykład z dotacji statutowej lub innych źródeł). Zatem każdorazowo decyzja o wyborze drogi złotej lub zielonej zależy od autora, warunków umowy grantowej, budżetu i innych okoliczności. Dla instytucji naukowych ważne jest jednak (na przykład ze względu na zarządzanie wiedzą lub cele sprawozdawcze), aby autorzy afiliowani w danej instytucji deponowali artykuły w instytucjonalnym repozytorium, nawet jeśli opublikowali dany tekst w czasopiśmie w ramach drogi złotej.

Gdzie mogę uzyskać informacje na temat wolnych licencji?

Należy pamiętać o tym, że nawet treści dostępne w otwartym dostępie gratis lub otwartym dostępie libre podlegają prawu autorskiemu i są objęte licencją. Przy czym tak zwane wolne licencje zapewniają możliwość bardzo szerokiego wykorzystania treści danej publikacji. Najczęściej zaleca się stosowanie możliwie najmniej restrykcyjnych licencji, to znaczy licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa (CC BY) oraz Creative Commons – Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach (CC BY-SA). Więcej informacji o licencjach Creative Commons można znaleźć na stronie internetowej: creativecommons.pl. Dalsze informacje na ten temat można znaleźć między innymi w: K. Siewicz, *Otwarty dostęp do publikacji naukowych. Kwestie prawne*, 2012 rok (otworzksiazke.pl); *Wolne licencje w nauce. Instrukcja* (centrum-cyfrowe.pl).

Co to jest „otwarty mandat”, czyli instytucjonalna polityka otwartego dostępu?

Tak zwany otwarty mandat (*open mandate*) oznacza jeden z typowych rodzajów polityk otwartego dostępu przyjmowany przez instytucję (na przykład uniwersytet, jednostkę naukową, instytucję finansującą badania). Polityka taka zobowiązuje pracownika danej instytucji (lub grantobiorcę) do spełnienia określonych wymagań związanych z zapewnieniem otwartego dostępu do publikacji naukowych i ewentualnie danych badawczych, których jest autorem lub współautorem. Instytucjonalna polityka otwartego dostępu dotyczy między innymi obowiązku albo zalecenia deponowania pełnych tekstów publikacji naukowych w otwartym instytucjonalnym repozytorium (lub innym otwartym repozytorium w kraju czy za granicą) oraz publikowania w otwartych czasopiśmie (tak zwana złota droga).

Jak przygotować instytucjonalną politykę otwartego dostępu?

Przykładowy tekst polityki otwartego dostępu, który może być wykorzystany i dowolnie modyfikowany przez jednostki naukowe i uczelnie w Polsce, został opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego¹². Wzór polityki instytucjonalnej ma charakter pomocniczy i służy wskazaniu przykładowych rozwiązań w zakresie instytucjonalnej polityki otwartego dostępu. Każda instytucja może sformułować swoją politykę otwartego dostępu, dostosowując ją do własnych potrzeb. Jak pokazuje doświadczenie jednostek naukowych i uczelni, które wprowadziły już instytucjonalną politykę otwartości, możliwych rozwiązań w tym zakresie jest wiele, ponieważ konkretne sformułowania w tekście polityki instytucjonalnej zależą od potrzeb i specyfiki danej instytucji. Dokument może być wcześniej poddany konsultacjom w ramach instytucji. Polityka powinna być spójna z innymi dokumentami, dotyczącymi na przykład praw własności intelektualnej czy repozytorium, które obowiązują już w tej instytucji. Z pewnością warto również przeszkolić pracowników po wprowadzeniu takiej polityki, aby mieli oni świadomość

12 *Wzór polityki otwartości*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (dostęp: <http://www.nauka.gov.pl/otwarty-dostep-do-publicacji-naukowych>).

jej istnienia i ją stosowali. Warto także zamieścić na stronie internetowej danej uczelni lub jednostki naukowej przyjętą politykę otwartego dostępu (w wersji zarówno polskojęzycznej, jak i angielskojęzycznej), aby pracownicy i osoby spoza instytucji (na przykład wydawcy, współautorzy tekstów) mogli się z nią zapoznać. Jest to szczególnie ważne w relacji pracowników danej instytucji z wydawcami czasopism, w których publikują oni swoje artykuły.

Co to jest repozytorium?

Repozytorium to „narzędzie informatyczne służące do deponowania, przechowywania i udostępniania w Internecie bieżącego dorobku naukowego instytucji naukowych (repozytoria instytucjonalne) lub określonych dziedzin nauki (repozytoria dziedzinowe). Repozytoria mogą służyć do deponowania zarówno publikacji jak i wyników badań naukowych”.

Źródło: *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce.*

Jak pisze ekspert w zakresie otwartego dostępu, Peter Suber: „Najbardziej użyteczne otwarte repozytoria są zgodne z protokołem OAI-PMH (*Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*), który sprawia, że różne systemy repozytoryjne mogą komunikować się ze sobą. W fachowej terminologii zgodność z OAI-PMH powoduje, że systemy stają się interoperacyjne, co pozwala światowej sieci pojedynczych repozytoriów funkcjonować tak, jakby stanowiły one jedno wielkie repozytorium, które może być w całości przeszukiwane za jednym zamachem. Znaczy to, że użytkownik znajdzie publikację w repozytorium zgodnym ze standardem OAI-PMH, nie wiedząc nawet, jakie repozytoria istnieją, gdzie są zlokalizowane ani co zawierają”.

Źródło: P. Suber, *Otwarty dostęp*, 2014 rok, s. 54. Książka dostępna na wolnej licencji między innymi w serwisie Platforma Otwartej Nauki (pon.edu.pl).

Co to są otwarte dane badawcze (*open data, open research data*)?

Otwarte dane badawcze to dane, do których dostęp jest bezpłatny, można je bezpłatnie ponownie wykorzystywać (*reuse*), zmieniać cel ich wykorzystania (*repurpose*) i przekazywać (*redistribute*).

Źródło: OpenAIRE – <https://www.openaire.eu/opendatapilot>.

„Otwarte dane badawcze to zarchiwizowane zbiory informacji, które powstały jako rezultat pracy naukowej i zostały udostępnione do bezpłatnego, powtórnego użycia, bez barier prawnych i technicznych. Otwarte dane można wykorzystać do celów innych niż te, dla których były gromadzone w trakcie konkretnego projektu badawczego. Umożliwia to dalsze odkrycia naukowe, w tym rozwój badań opartych na eksploracji danych. Instytucje finansujące badania oczekują także, że otwartość danych zwiększy efektywność wykorzystania budżetu grantowego – korzystanie z istniejących już wyników oraz informacja o zrealizowanych projektach pozwolą uniknąć dublowania badań, dzięki czemu naukowcy zaoszczędzą czas i pieniądze. Wśród spodziewanych rezultatów wymieniana jest także większa transparentność, która powinna przełożyć się z jednej strony na lepszą powtarzalność publikowanych wyników naukowych, a z drugiej na wzrost publicznego zaufania do nauki – to dodatkowa wartość otwierania danych. Otwarte dane badawcze są to dane surowe powstające w trakcie procesów badawczych, w laboratoriach naukowych, w zespołach i środowiskach uczonych. Mogą to być ankiety, wywiady gromadzone w trakcie badań środowiskowych, statystyki, wykresy, fotografie z badań archeologicznych, dane chemiczne, medyczne, pomiary wszelkiego typu i inne”.

Źródło: Forum Akademickie, notka na temat konferencji „Open Research Data: Implications for Science and Society” – <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2015/07-08/kronika-wydarzen-czym-sa-otwarte-dane-badawcze>.

Otwarte dane badawcze powinny spełniać tak zwane zasady FAIR, muszą więc być: możliwe do znalezienia (*findable*), dostępne (*accessible*), interoperacyjne (*interoperable*), możliwe do ponownego wykorzystania (*re-usable*).

Źródło: Komisja Europejska, *H2020 Programme Guidelines on FAIR Data Management in Horizon 2020*.

Czy zawsze muszę otwierać wszystkie moje publikacje naukowe?

Zasada otwartości dotyczy przede wszystkim publikacji, które powstały dzięki finansowaniu lub współfinansowaniu ze środków publicznych. W wypadku publikacji powstających dzięki finansowaniu ze

środków prywatnych lub komercyjnych otwarty dostęp nie jest wymagany, choć niektóre międzynarodowe fundacje prywatne, finansując projekty badawcze, wymagają od naukowców publikowania w otwartym dostępie (na przykład Fundacja Wellcome Trust czy Fundacja Billa i Melindy Gatesów), a sami autorzy często decydują się na otwarte udostępnienie swoich prac niezależnie od źródła finansowania badań, w wyniku których one powstały. Należy przy tym zauważyć, że ważne jest rozróżnienie między dostępnością publikacji a dostępnością pozostałych wyników badań (głównie danych badawczych). Niektóre dane badawcze (na przykład dane o potencjale komercyjnym, dane osobowe – dane niezanonimizowane, dane dotyczące sektora bezpieczeństwa i tajemnicy państwowej) nie mogą być otwarte lub wymagane jest spełnienie określonych warunków w celu ich udostępnienia (na przykład upływanie określonego embarga czasowego w wypadku niektórych danych o potencjale komercyjnym albo anonimizacja danych osobowych). Teksty naukowe (z wyjątkiem na przykład publikacji niejawnych lub książek i publikacji, które przez okres tak zwanego embarga czasowego są zamknięte ze względu na potencjał komercyjny) w większości wypadków mogą i powinny być otwarte, jeśli zezwalają na to licencje wydawnicze. Niestety, zbyt często się zdarza, że zasłanianie się nieokreślonymi ograniczeniami służy jako pretekst do zamykania publikacji finansowanych ze środków publicznych.

Jak się ma otwarty dostęp do publikacji do patentów?

Ogólnie podstawowa zasada dotycząca patentowania jest taka, że warunkiem uzyskania patentu jest oryginalność (nowatorstwo) danego rozwiązania czy danej technologii, a więc informacje na temat nowego rozwiązania nie mogą być dostępne w istniejących już publikacjach, niezależnie od modelu ich udostępniania (gdyż z definicji to rozwiązanie nie byłoby nowe). Konieczne jest więc pamiętanie o podstawowej sekwencji działań: najpierw patentowanie, później publikowanie.

Do czego jest nam potrzebny otwarty dostęp?

Otwarta nauka i otwarty dostęp do publikacji naukowych pełnią ważną funkcję w procesie upowszechniania wiedzy w społeczeństwie i przyczyniają się do realizacji misji społecznej odpowiedzialności nauki. Ponadto publikowanie w otwartym dostępie sprzyja budowaniu wizerunku indywidualnych naukowców i poszczególnych uczelni lub instytucji badawczych. Organizacje finansujące badania oraz czołowe uniwersytety i ośrodki badawcze na świecie przyjmują polityki otwartego dostępu zgodnie z założeniem, że otwieranie wyników badań naukowych (publikacje, dane badawcze) sprzyja rozwojowi nauki i innowacji oraz pozwala lepiej rozumieć znaczenie nauki przez obywateli. Otwarty dostęp przyczynia się między innymi do:

- upowszechniania najnowszej wiedzy w społeczeństwie (na przykład studenci, lekarze, inżynierowie, dziennikarze, nauczyciele, entuzjaści mogą uzyskać dostęp do najnowszej wiedzy),
- realizacji misji społecznej odpowiedzialności nauki (obywatele lepiej rozumieją, czemu służy praca naukowców),
- transparentności i lepszej jakości w nauce (o wiele łatwiej wykryć jest plagiat w publikacji, jeśli jest ona otwarta i dostępna w internecie),
- szybszego tworzenia innowacji w społeczeństwie i gospodarce (otwarte publikacje i otwarte dane mogą być wykorzystane do tworzenia nowatorskich produktów i usług lub mogą być źródłem pomysłów na nowe projekty i biznesy),
- lepszego wykorzystania publicznych pieniędzy (podatnik nie płaci dwa razy za to samo, to znaczy najpierw za sfinansowanie badań naukowych, następnie za wykupienie licencji do artykułu, który powstał jako rezultat tych badań).

I Bibliografia

1. *Budapeszteńska inicjatywa otwartego dostępu do wiedzy po dziesięciu latach: ustawienie domyślne – otwartość* – <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/polish> [dostęp: 4 stycznia 2017 roku].
2. *Otwarte, czyli bezpieczne. Analiza prawnych form ochrony danych badawczych i zalecenia w kwestii dostępu i korzystania*, red. L. Guibault, A. Wiebe, przeł. K. Badura, R. Olechnowicz, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2014, s. 19 (dostępny w: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=283369>).
3. Siewicz K., *Otwarty dostęp do publikacji naukowych: kwestie prawne*, Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 30 (dostęp: https://wuw.pl/data/include/cms/Otwarty_dostep_do_publicacji_Siewicz_Krzysztof_2012.pdf).
4. Siewicz K., *Prawo kultury. Pierwsza pomoc* – <http://prawokultury.pl/pierwsza-pomoc/558> [dostęp: 14 stycznia 2017 roku].
5. Stanisławska-Kloc S., *Plagiat contra autoplagiat*, s. 1103, 1114, [w:] *Prawo autorskie. System Prawa Prywatnego*, t. 13, red. J. Barta, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 350–351 [wydanie czwarte].
6. Strzelczyk E., *Otwarte dane badawcze – kolejny krok do otwierania nauki*, [w:] *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Kraków, 26–27 czerwca 2017*, red. L. Sójkowska, L. Derfert Wolf, Stowarzyszenie EBIB, Nałęczów 2017 („Materiały Konferencyjne EBIB”, nr 25) – http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/599 [dostęp: 20 listopada 2017 roku].
7. Suber P., *Otwarty dostęp*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014 [dostęp: <http://pon.edu.pl/index.php/nasze-publicacje?pubid=14>].
8. *Wolne licencje w nauce. Instrukcja*, Centrum Cyfrowe Projekt: Polska, Warszawa 2013 [dostęp: <https://centrumcyfrowe.pl/projekty/biblioteka-otwartej-nauki/wolne-licencje-w-nauce-instrukcja>].
9. *Wzór polityki otwartości*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, [dostęp: http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2016_09/0e1ce130fd78911a3908f8dd6d941718.pdf]
10. Forum Akademickie, notka na temat konferencji „Open Research Data: Implications for Science and Society” [dostęp: <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2015/07-08/kronika-wydarzen/czym-sa-otwarte-dane-badawcze>].
11. Komisja Europejska, *H2020 Programme Guidelines on FAIR Data Management in Horizon 2020*.
12. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 1994 r., Nr 24, poz. 83) – <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940240083>.
13. Orzeczenie Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 1973 roku (OSN 1974, poz. 50).

I Polecamy

- animacja „jak działa otwarta nauka?” – <https://youtu.be/WgpxeGwfagI>
- kanał Biblioteki Otwartej Nauki w serwisie YouTube – <https://youtu.be/xJrb9ksYaCc>
- *Jak poprowadzić szkolenie o Open Access. Narzędziownik* – <https://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/jak-poprowadzic-szkolenie-o-open-access-narzedziownik/>

I O autorkach

Ewa Majdecka – specjalistka do spraw otwartości w nauce i kulturze. Socjolożka i animatorka kultury, doktorantka w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, absolwentka specjalizacji animacja kultury w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, badaczka społeczna, autorka projektów kulturowych. W Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych stworzyła Inicjatywę Otwieracz – pierwszą w Polsce studencką grupę działającą na rzecz popularyzacji otwartego dostępu do publikacji naukowych.

Katarzyna Strycharz – specjalistka do spraw polityk publicznych. Prawniczka, absolwentka prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Specjalizuje się w prawie własności intelektualnej. Prowadzi szkolenia z zakresu prawa autorskiego i stosowania licencji Creative Commons. Współpracowała przy tworzeniu projektu Biblioteka Otwartej Nauki, doradzając twórcom w kwestii ustalania stanu autorskich praw majątkowych do ich publikacji. Koordynatorka warsztatów i kampanii społecznej zwiększającej świadomość publikowania w otwartym dostępie, kierowanej do studentów i doktorantów.

